

Sectorprognoses | 22 december 2021

Omikron en hogere prijzen storten ondernemers in onzekerheid

Franka Rolvink Couzy, Hoofd Sector Research ABN AMRO franka.rolvink@nl.abnamro.com

Sectoren die een jaar geleden flink minder omzetten, leken net weer terug te krabbelen naar het niveau van voor de pandemie toen er nieuwe maatregelen werden ingevoerd om de opmars van de nieuwe coronavariant omikron tegen te gaan. Tel hierbij de snel stijgende grondstof- en energieprijzen, wat een opwaarts effect heeft op de inkoop- en afzetprijzen, en de druk op ondernemers is compleet. Om een beeld te geven: elke week dat de huidige lockdown langer duurt, kost dat de horeca circa 200 miljoen euro omzet.

De verschillen tussen de sectoren zijn groot en worden zichtbaar in de verwachtingen voor het komende jaar. Hoewel deze zijn omgeven door onzekerheid, en complexe problemen, lijken de bedrijven die de afgelopen achttien maanden moesten inleveren nu opnieuw de grootste klappen te krijgen. Hierbij gaat het vooral om ondernemers die hun verdienmodel niet kunnen aanpassen aan de situatie, omdat ervaring, menselijk contact of verplaatsing tot de kern van hun product behoren, zoals die in de reis- of evenementenbranche.

% j.o.j. volume	2020	2021	2022
Leisure	-50	30	35
Retail	-2,0	-0,5	1,5
Industrie	-5,0	13,5	4,5
T&L	-4,3	8,0	3,0
Agrarisch	0,0	2,0	-1,5
Food	-1,0	0,0	1,0
TMT	-2,1	6,5	4,5
ZDV	-3,1	6,0	4,0
Bouw	-0,8	1,0	2,5
Vastgoed	4,6	2,5	2,5
Healthcare	-4,7	6,0	4,5

Bron: CBS, ramingen en prognoses ABN AMRO Sector Advisory

De leisure-sector, waartoe onder meer restaurants, hotels en reisorganisaties behoren, groeit dit jaar naar verwachting met 30 procent ten opzichte van 2020 en volgend jaar met 35 procent ten opzichte van 2021. Dit lijkt hoog, maar het is minder dan de 40 procent voor beide jaren die eerder was verwacht. Bovendien komt de sector hiermee in 2022 nog altijd niet terug op het niveau van 2019, het jaar voordat de pandemie uitbrak.

Tegenover de leisure staat de industriesector met een beter dan verwachte groei van 13,5 procent voor 2022 ten opzichte van vorig jaar. De industrie groeit snel en vooral in de machine-industrie zijn de orderportefeuilles vol. De productie is het afgelopen jaar al flink op gang gekomen en ABN AMRO verwacht dat deze groei in 2022 doorzet. Hetzelfde geldt voor de sector transport en logistiek (T&L). De sluiting van winkels kan effect hebben, maar de meeste branches binnen T&L kunnen dit opvangen. Veel ondernemers in de sector zijn dan ook optimistisch over hun omzet, tarieven en winst.

Onzekerheid

Wat alle sectoren bindt, is onzekerheid. De grote vraag is wanneer de genomen maatregelen aanslaan, de besmettingen afnemen en de economie weer open gaat. Ervaring met eerdere lockdowns leert ons dat vier weken te kort is om effect te zien in de besmettingen en daarmee voldoende afname in druk op de ziekenhuizen. Het demissionaire kabinet houdt periodes van enkele weken aan. Daarnaast kan de ene sector zich beter voegen naar de maatregelen dan de andere.

Het vervroegen van de sluitingstijden naar 17.00 uur werd bijvoorbeeld door veel ondernemers creatief opgevangen. Zo boden sportscholen een groot deel van hun lessen overdag aan, stapte de horeca over op lunches en dunches (combinatie van een lunch en een diner) en werd er weer volop bezorgd. Dat kon echter niet voorkomen dat deze gedeeltelijke lockdown de omzet van horecaondernemers fors raakte. In de eerste week van de avondsluiting is te zien dat de consumentenbestedingen bij restaurants en cafetaria's met bijna 50 procent afnamen ten opzichte van diezelfde week in 2019.

Omikron

Nu de maatregelen zijn aangescherpt, zoals vorig jaar ook rond deze tijd ook is gebeurd, heeft dat nog meer effect. De verwachting is dat niet alleen de branches die worden gesloten worden geraakt, zoals de horeca, de winkels en de evenementen, maar ook branches en sectoren die hieraan nauw verbonden zijn. Zo kunnen uitzendbedrijven minder personeel leveren aan de direct door maatregelen getroffen sectoren, heeft het personenvervoer minder klandizie omdat hun klanten thuis blijven en krijgt de grafische industrie minder verzoeken voor drukwerk.

Hoelang de huidige maatregelen onder druk van omikron in stand blijven is hoogst onzeker. Het RIVM maakt uit de huidige verspreidingscijfers op dat de nieuwe coronavariant zich sneller verspreidt en de huidige vaccinaties onvoldoende beschermen. Het instituut rekent er dan ook op dat omikron in januari de dominante virusvariant wordt en de deltavariant tegen die tijd is verdwenen. Bovendien zei Jaap van Dissel, lid van het Outbreak Management Team, medio december in de Tweede Kamer dat omikron kan leiden tot dubbel zoveel ziekenhuisopnames.

Belangrijk is dat de boosterprikken die tegen omikron beschermen snel worden gezet. Demissionair minister Hugo de Jonge gaf tijdens de laatste persconferentie aan dat op 7 januari alle volwassenen een uitnodiging hebben gekregen voor de booster. Een vaccin als Pfizer beschermt wel tegen omikron, maar minder dan gehoopt. De farmaceut stelde in een persverklaring op 8 december dat een booster, oftewel een derde dosis, mogelijk wel voldoende bescherming biedt. Tegelijkertijd werkt het concern aan een nieuw vaccin dat naar verwachting in maart 2022 op de markt kan zijn. Het kost

dan ongeveer een half jaar om dezelfde vaccinatiegraad te behalen als pre-omikron. Zijn er in die periode wederom maatregelen nodig, dan heeft dat ook later in het jaar gevolgen voor meer sectoren dan die hierboven al genoemd zijn.

Bier

Naast het coronageweld is de pijn ook voelbaar op andere terreinen. Door het snelle herstel in het afgelopen jaar is een tekort aan containers ontstaan en zijn grondstof- en energieprijzen gestegen, zodat verschillende branches, zoals de voedingsmiddelenindustrie, de bouwmaterialenindustrie en de verpakkingsmiddelenindustrie tegen hogere inkooprijzen aankijken en deze – wanneer mogelijk – in hun afzetprijzen doorberekenen. Dit betekent hogere prijzen in de industriesector, de bouw en de transportsector. Ook in de voedingssector zijn de afzetprijzen flink gestegen. Zo heeft Heineken de prijs van een glas bier in de horeca verhoogd. De brouwer zag door de prijsstijgingen van aluminium, plastic, karton, hop en gerst van circa 30 tot 50 procent geen andere mogelijkheid, zo vertelde Heineken CEO Dolf van den Brink aan de media.

Heineken is niet de enige onderneming die aan zijn prijzen sleutelt. Ook bedrijven uit andere sectoren lopen tegen hogere kosten aan als gevolg van de schaarste. Per saldo is 35 procent van alle ondernemers van plan de prijzen in de komende drie maanden te verhogen, zo blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Hoewel de meeste ondernemers de prijzen nog niet of niet volledig doorberekenen aan de eindklant, zijn nog nooit zoveel ondernemers van plan geweest de prijzen te verhogen. Bovenaan de lijst staat de elektrische verlichtingsindustrie. Daar is per saldo zo'n 85 procent van de ondernemers van plan hun prijzen te verhogen. In de meelindustrie is dat per saldo ruim 77 procent. Van de verwerkers van beton, gips en cement is 65 procent van plan om de prijzen te verhogen. Deze verhogingen hebben gevolgen voor afnemers verderop in de keten, die direct aan de consument leveren. Zij kunnen hoge prijzen alleen opvangen wanneer ook zij deze doorberekenen aan hun klanten.

Leisure

Gerarda Westerhuis, Sectoreconoom Leisure & Retail ABN AMRO gerarda.westerhuis@nl.abnamro.com

De leisure heeft tijd nodig om te herstellen van de zware klappen die de sector heeft opgelopen door de coronapandemie. De sector komt in 2022 nog niet terug op het niveau van 2019. Herstel van de sector hangt sterk af van de duur van de huidige restricties. De harde lockdown waarin alle eet-en drinkgelegenheden en ook musea, attractieparken en bioscopen verplicht gesloten zijn, geldt in elk geval tot en met 14 januari. Hoe snel de lockdown wordt opgeheven is afhankelijk van onder andere de ernst en snelheid van verspreiding van de omikron-variant en de snelheid van vaccineren met een boosterprik.

Harde lockdown

Aan het hoopvolle derde kwartaal van 2021, waarin de sector net weer aan het opkrabbelen was, kwam abrupt een einde met de aankondiging van nieuwe maatregelen. De harde lockdown betekent wederom een flinke dreun voor de leisure-sector. Veel ondernemers hebben al bijna twee jaar veerkracht getoond, maar de rek is er bij velen wel uit. Hoewel bijvoorbeeld sommige restaurants inzetten op afhaal- en bezorgmaaltijden, is dit niet voor alle restaurants weggelegd. Door de verlenging van de maatregelen tot zeker half januari missen vele de hoge omzetten van de normaal gesproken drukke kerstperiode. Tijdens de lockdown van vorig jaar namen de bestedingen van klanten van ABN AMRO

in restaurants af met 55 procent in de kerstweek ten opzichte van dezelfde week in 2019; voor cafés was dit zelfs 72 procent. Maaltijdbezorging profiteerde en zag de bestedingen toenemen met 41 procent. Als de lockdown na 14 januari 2022 wordt voorgezet dan wordt de omzetuitval van de horeca nog groter. Tijdens de lockdown in het eerste kwartaal van 2021 zette de horeca met ruim 2 miljard euro ruim de helft minder om dan in het eerste kwartaal van 2019, het laatste jaar voor corona uitbrak. Per week betekent dit voor de horeca een omzetuitval van circa 200 miljoen euro.

Door de nieuwe coronavariant omikron wordt het herstel van de reisbranche ook flink vertraagd. Landen gooien grenzen dicht of hanteren strengere voorwaarden om binnen te komen, waardoor internationaal reizen wordt beperkt. Met name hotels in Amsterdam gericht op de buitenlandse toerist en/of zakelijke reiziger zien hun omzetten niet snel herstellen. Hoewel Nederlanders vaker in eigen land op vakantie gaan tijdens de coronapandemie, verblijven ze veelal in vakantieparken en campings. Bovendien heeft het wegblijven van buitenlandse toeristen niet alleen een negatief effect op hotels maar ook op onder meer musea en restaurants.

Bestedingen

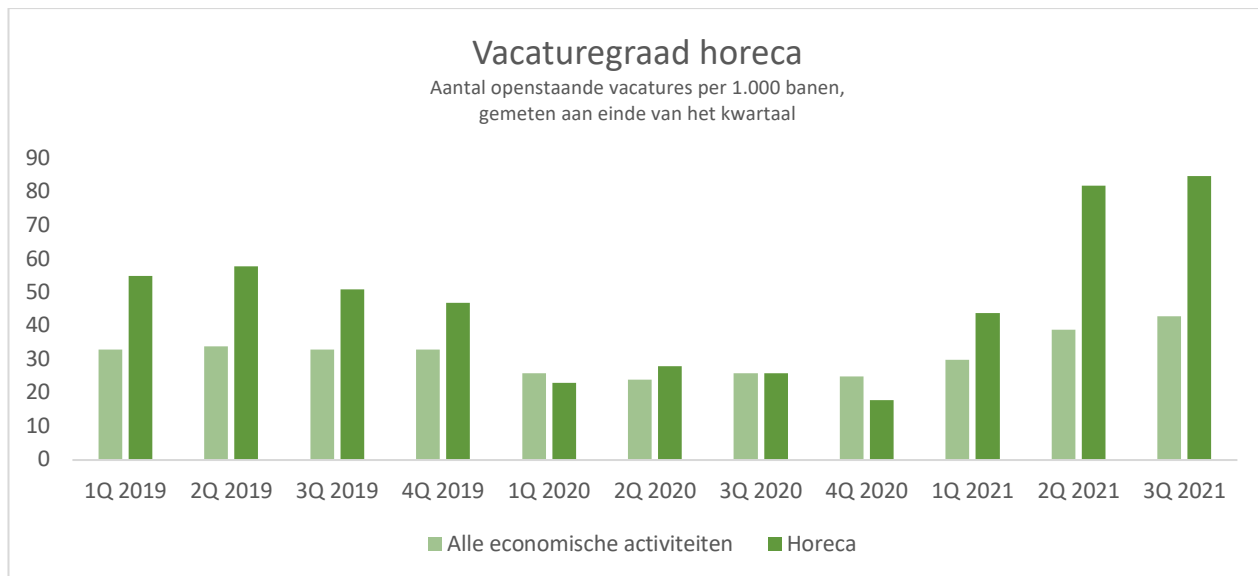
Het niveau van de consumentenbestedingen ligt dit jaar nog onder het niveau van 2019 en er is relatief veel gespaard tijdens de coronapandemie. Deze combinatie maakt dat er ruimte is voor inhaalvraag in 2022. Afgelopen jaar heeft bovendien laten zien dat bestedingen in de horeca snel toenemen zodra maatregelen worden opgeheven. Ondanks deze positieve verwachtingen rondom de veerkracht van consumentenbestedingen zijn er echter ook veel onzekerheden voor de leisure-sector. Zo kampt de sector met personeelstekorten en schulden.

Personeelstekorten

Horecaondernemingen [zijn naarstig op zoek](#) naar personeel. Aan het eind van het derde kwartaal van 2021 heeft de branche 83 vacatures per 1.000 banen openstaan. Dit is bijna het dubbele van de vacaturegraad van alle economische activiteiten. Bovendien ligt de vacaturegraad in de horeca fors hoger dan in 2019. De concurrentie met andere sectoren om personeel is daarbij de grootste hindernis om vacatures te vervullen, blijkt uit gegevens van het CBS. Van de ondernemers in de horeca heeft 44 procent angst dat werkzoekenden kiezen voor andere bedrijfstakken. Zo kunnen jongeren tegen een hoger salaris werken bij locaties van de GGD, waar de werktijden bovendien regelmatig zijn.

ABN AMRO vreest dat de harde lockdown de uitstroom van gekwalificeerd horecapersoneel zal versnellen de komende weken. Dit terwijl deze na de lockdown weer zo hard nodig zullen zijn. Het probleem van de personeelstekorten is niet zomaar opgelost en kan een serieuze rem vormen op herstel van de branche. Ook voor de coronacrisis had de horeca te maken met een groot verloop van personeel, waardoor de branche werd geconfronteerd met hoge kosten en een toename van het structurele tekort.

Hoge vacaturegraad in de horeca

Bron: CBS

Schulden

Veel ondernemingen hebben baat gehad bij steunregelingen van de overheid zoals de NOW en TVL. Het aantal faillissementen en opheffingen is relatief laag. Hoewel de overheid deze steun ook voor de huidige lockdown heeft toegezegd, mogelijk tot en met het eerste kwartaal van 2022, hebben veel leisure-ondernemingen flinke [schulden opgebouwd](#). Aan de belastingdienst, banken en verhuurders moeten nog aanzienlijke bedragen worden terugbetaald. Zo is de belastingschuld van horecaondernemingen op 31 augustus 2021 opgelopen tot 1.285 miljoen euro en heeft 12 procent van de horecaondernemers aangegeven een huurschuld te hebben. De terugbetaling drukt de mogelijkheden om te investeren in medewerkers, digitalisering en vernieuwing.

Retail

Gerarda Westerhuis, Sectoreconoom Leisure & Retail ABN AMRO gerarda.westerhuis@nl.abnamro.com

De harde lockdown heeft vooral negatieve gevolgen voor de zogenoemde niet-essentiële fysieke winkels die verplicht hun deuren moeten sluiten, terwijl webwinkels en food profiteren. Winkels lopen vooral de drukke kerstperiode mis en blijven met hun voorraden zitten. Normaal gesproken zetten kledingwinkels in december gemiddeld 17 procent meer om dan gemiddeld in een andere maand van het jaar; voor elektronicawinkels is dit zelfs 36 procent, blijkt uit onze berekeningen op basis van CBS-data.

Herhaling vorige lockdown

In de transactiedata van ABN AMRO zien we dat tijdens de lockdown van vorige jaar de bestedingen in fysieke kledingwinkels met maar liefst 96 procent afnamen in de kerstweek (week 52) van 2020 ten opzichte van dezelfde week in 2019. Voor elektronica was dit 93 procent. Deze enorme daling in bestedingen in fysieke winkels werd gedeeltelijke gecompenseerd door onlineaankopen. Onlinebestedingen aan kleding stegen met 45 procent en aan elektronica met 96 procent. Supermarkten profiteren wanneer de horeca verplicht gesloten is; de fysieke en onlinebestedingen namen met

56 procent toe tijdens week 52 van 2020 ten opzichte van dezelfde week in 2019. Het is aannemelijk dat we deze dalingen en stijgingen in bestedingen ook kunnen verwachten tijdens de huidige harde lockdown.

Dat de coronapandemie invloed heeft op de retail-sector mag duidelijk zijn. Pas in de loop van volgend jaar zal de sector weer langzaam terugkeren naar het niveau van 2019. Naar verwachting laat de sector in 2021 nog een lichte krimp zien van -0,5 procent ten opzichte van 2020, gevolgd door een groei van 1,5 procent in 2022. Deze prognosecijfers zijn echter wel omgeven door onzekerheden waar de sector mee kampt zoals voorraad- en chiptekorten, stijgende prijzen en arbeidskrapte.

Veel spullen gekocht

In 2021 hebben consumenten veel goederen gekocht. Weliswaar laten fysieke winkels in de non-food, waaronder die in meubels, consumentenelektronica en kleding, tot en met oktober 2021 een krimp in volume zien van 2,3 procent ten opzichte van 2020, maar deze afname wordt ruimschoots gecompenseerd door onlineaankopen via webwinkels als Bol.com en Amazon. Food, oftewel supermarkten en voedingsspeciaalzaken, heeft met name in de eerste helft van het jaar geprofiteerd van de verplichte sluiting van de horeca en laat in 2021 een kleine plus zien ten opzichte van de toch al zeer forse groei van 2020.

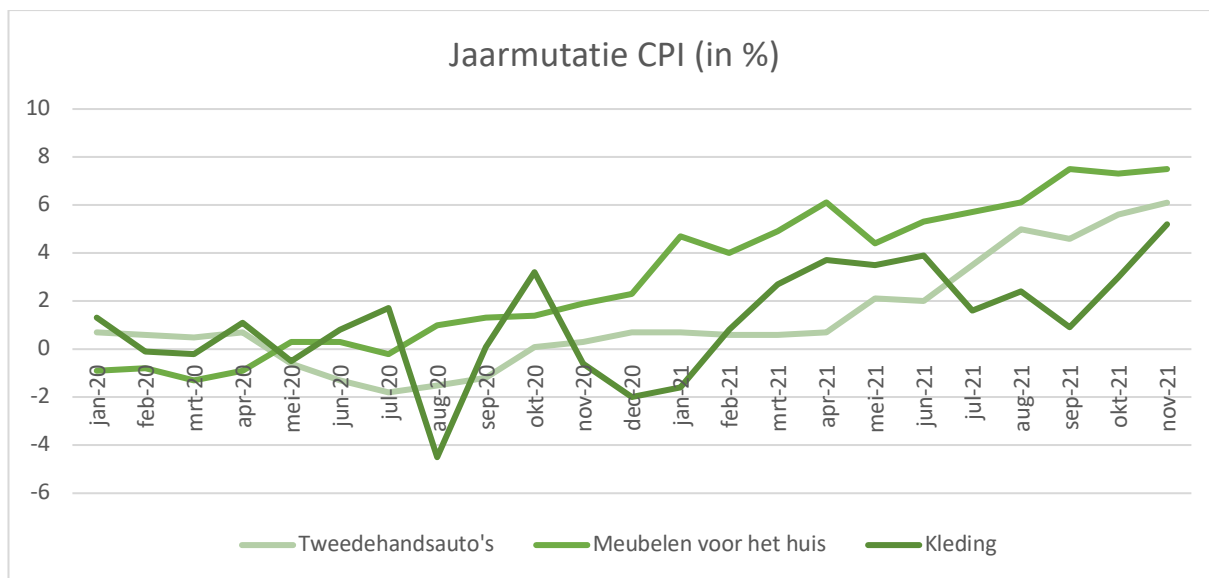
De bestedingen in de non-food en food nemen in 2022 echter iets af, zo is onze verwachting. Mogelijke oorzaak is de stijgende inflatie waardoor producten duurder worden. Een andere reden is dat een verschuiving in de voorkeur van producten naar diensten optreedt zodra alle beperkende maatregelen zijn opgeheven en ook de onzekerheden rondom het virus minder zijn. Consumenten gaan dan weer meer uitgeven aan diensten als horeca en reizen. Bovendien worden veel goederen zoals meubels maar een keer aangeschaft. Het consumentenvertrouwen, waaronder de bereidheid tot het doen van grote aankopen, daalde van -10 in oktober naar -19 in november 2021. Dit verminderde vertrouwen lijkt een voorbode voor de verwachte daling in de bestedingen aan goederen aankomend jaar.

Tweedehandsauto's

Naast de retailbranches food en non-food wordt deze sectorprognose bepaald door de ontwikkelingen in de autobranche. Deze branche heeft wederom een moeilijk jaar en ook de eerste helft van volgend jaar zal zwaar zijn, waardoor de branche nog ver verwijderd is van volledig herstel. De levering van nieuwe auto's blijft achter als gevolg van chiptekorten. Het aantal verkochte nieuw auto's in 2021 blijft daardoor beperkt tot 315.000 stuks, minder dan de 350.000 stuks die ABN AMRO [eerder raamde](#). Naar verwachting worden de chiptekorten pas in de tweede helft van 2022 opgelost waarop herstel in de nieuwverkopen kan intreden.

De vraag naar auto's is echter onverminderd sterk, vooral omdat mensen het openbaar vervoer mijden en op zoek zijn naar persoonlijk vervoer. Nu nieuwe auto's beperkt leverbaar zijn, is de tweedehandsmarkt juist extra in trek. Maar ook daar doen zich aanbodproblemen voor omdat er minder doorstroom is van tweedehandsauto's vanuit leasemaatschappijen en vanuit het buitenland, waar de branche met dezelfde problemen kampt. Deze ontwikkelingen hebben de afgelopen maanden een flinke prijsstijging van tweedehandsauto's tot gevolg gehad (zie grafiek).

Stijging consumentenprijzen in verschillende retailbranches

Bron: CBS

Stijgende prijzen

Ook in andere branches ziet ABN AMRO de gevolgen van de stijgingen van afzetprijzen door toenemende vraag, leveringsproblemen en tekorten aan grondstoffen. Terwijl de stijgende kosten eerder werden opgevangen door de producenten in de keten, lijkt de consument nu ook de gevolgen te gaan merken. Zo nemen de prijzen van goederen van onder meer kleding, meubels, auto's inmiddels toe, nadat het eerder vooral de stijgende energieprijzen waren die de inflatie opstuwden. De prijsstijging van bijvoorbeeld meubels is onder andere te verklaren door stijgende grondstofprijzen en transportkosten en een toenemende vraag naar meubels, ingegeven door het verplichte thuiswerken tijdens de lockdowns. Door leveringsproblemen en stijging van de katoenprijs neemt de prijs van kleding toe. In november was deze stijging zelfs 5,2 procent ten opzichte van november 2020.

Service

Door personeelstekorten kunnen retailers soms niet de omzet genereren die nu juist zo noodzakelijk is. Zo kunnen winkeliers niet de service of het advies bieden die ze zouden willen. Tel daar de toegenomen schulden aan de belastingdienst en verhuurders bij op, en het wordt duidelijk dat er weinig ruimte overblijft om te investeren in bijvoorbeeld betere service en beleving in de winkel of in duurzaamheid. Met name kleine ondernemers hebben te weinig vet op de botten, zo blijkt uit een [vertrouwensindex die de Hogeschool van Utrecht](#) ieder kwartaal publiceert. Grote spelers lijken de pandemie beter door te komen. Winkels als [Zara](#) hebben bijvoorbeeld ingezet op de integratie van online shopbeleving in de fysieke winkel door middel van technologische snuffjes. Ook heeft de [modewinkel](#) geïnvesteerd in het 'metaverse' waarmee de collectie ook virtueel wordt aangeboden en gepast kan worden. Metaverse is een netwerk van virtuele 3D-ruimtes waarin de gebruikers, vaak door middel van avatars, interactief kunnen rondkijken en op elkaar kunnen reageren.

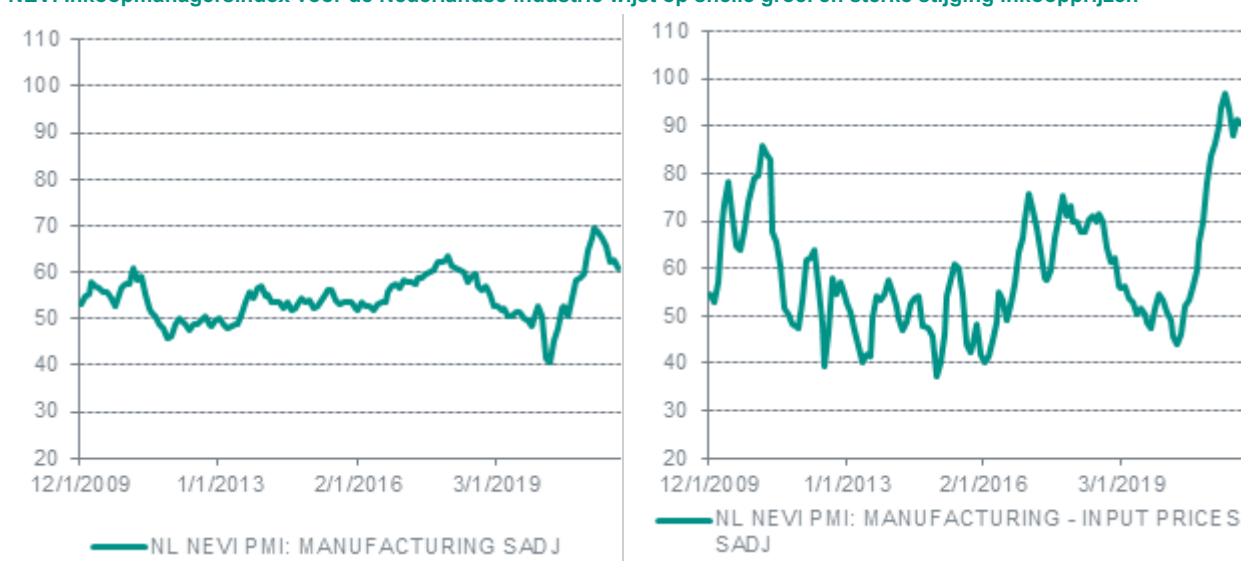
Industrie

Albert Jan Swart, Sectoreconoom Industrie, Transport & Logistiek albert.jan.swart@nl.abnamro.com

De sector industrie maakt in 2021 een stormachtige groei door van naar schatting 13,5 procent. Daarmee is de krimp van 5 procent in 2020 ruimschoots goedge maakt. De industriële productie ligt dan ook beduidend hoger dan voor de coronapandemie, een bewonderenswaardige prestatie gezien de tekorten aan personeel, grondstoffen en materialen. Voor 2022 verwacht ABN AMRO een groei van 4,5 procent.

In Nederland groeit de industrie momenteel sneller dan in veel andere landen, waaronder de belangrijkste handelspartner Duitsland, zwaargewicht China en de Verenigde Staten. Ook de Nederlandse industrie wordt weliswaar gehinderd door het tekort aan chips in de auto-industrie, maar doordat de auto-industrie in Nederland vrij klein is, hindert dit de totale industriële productie nauwelijks. Wel moeten ondernemers letten op de snel stijgende inkooprijzen, die leiden tot een sterke toename van het benodigde werkkapitaal en de winstmarge onder druk kunnen zetten. De omikron-variant van het coronavirus kan toeleveringsketens verder ontregelen, waardoor ondernemers ook in 2022 te maken krijgen met hogere prijzen en lange levertijden.

NEVI Inkoopmanagersindex voor de Nederlandse industrie wijst op snelle groei en sterke stijging inkooprijzen

Een stand van boven de 50 duidt op groei ten opzichte van de voorgaande maand.

Bron: NEVI

De bezettingsgraad is terug op het oude niveau van circa 84 procent van voor de pandemie. Een veel hogere bezettingsgraad is moeilijk te realiseren vanwege onder meer onderhoud en vrije dagen. Ondernemers zullen dus moeten investeren in extra productiecapaciteit om de komende jaren verder te kunnen groeien. Ook het werven, opleiden en vasthouden van personeel is van groot belang, want ruim een op de vier ondernemers in de industrie kampt met een tekort aan arbeidskrachten.

Groeimotor

De Nederlandse groeimotor is vooral de machine-industrie, die in 2021 met naar schatting 39 procent groeit. Indien tekorten aan materialen niet voor ernstige problemen zorgen, kan daar naar verwachting in 2022 nog eens 13 procent groei bovenop komen. Vanuit de hele wereld is vraag naar machines van Nederlandse makelij, die bekend staan om hun hoge kwaliteit. De machines helpen om de arbeidsproductiviteit te verhogen, bijvoorbeeld in de industrie, in de voedingsmiddelenindustrie en in de [agrarische sector](#). Een bekend voorbeeld zijn de EUV-machines van chipmachinefabrikant ASML. Alleen met deze in het Brabantse Veldhoven ontwikkelde machines is het mogelijk de kleinst mogelijke en daarmee meest geavanceerde chips te produceren. De vraag naar deze machines stijgt nog altijd sterk en de productie groeide zelfs in 2020 met dubbele cijfers. Ook de tientallen Nederlandse toeleveranciers van ASML profiteren daarvan.

Een andere branche die snel groeit, is de elektrotechnische industrie. Deze branche levert veel aan de snel groeiende machine-industrie en profiteert tevens van de energietransitie. Gezien de subsidies die in Nederland en daarbuiten beschikbaar komen om de klimaatverandering tegen te gaan, gaat de elektrotechnische industrie naar verwachting mooie jaren tegemoet.

Duurzaamheid

Nu de industrie de grootste verstoringen als gevolg van de coronapandemie goeddeels achter zich heeft gelaten, is het de hoogste tijd voor meer aandacht voor duurzaamheid. Vanwege de klimaatverandering moet de CO₂-uitstoot verder omlaag. De industrie moet minder gebruikmaken van fossiele energie, zoals gas en kolen, en meer van hernieuwbare energie, bijvoorbeeld uit zon en wind. Waarschijnlijk zullen in de industrie elektrificatie en waterstof een belangrijke rol spelen. Voor de zware industrie, die zeer veel energie verbruikt, ligt waterstof het meest voor de hand. Uit het akkoord dat de coalitie op 15 december presenteerde blijkt dat het de regering de komende jaren vele miljarden investeert in hernieuwbare energie. De industrie kan daarvan profiteren, zowel wat betreft de verduurzaming van de eigen energievoorziening als vanwege de te verwachten extra vraag naar bijvoorbeeld elektrotechnische producten.

Transport & Logistiek

Albert Jan Swart, Sectoreconoom Industrie, Transport & Logistiek albert.jan.swart@nl.abnamro.com

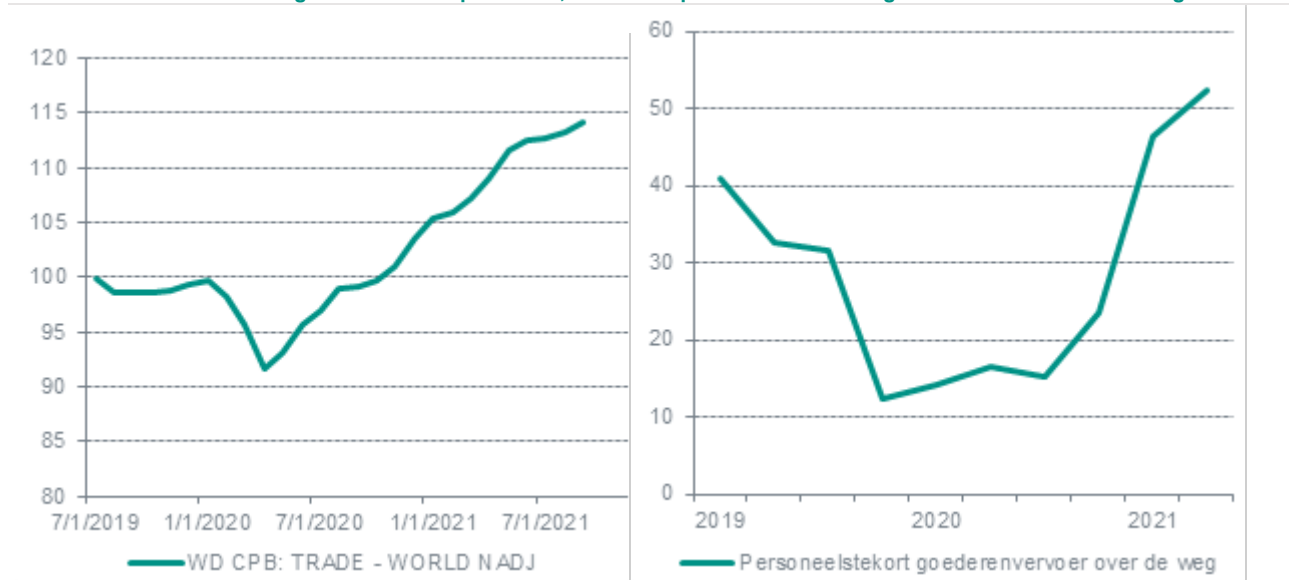
De transportsector (exclusief personenvervoer) heeft sinds het najaar van 2020 sterk geprofiteerd van het herstel van de internationale handel, de industriële productie en de toegenomen koopdrift van consumenten. De krimp in 2020 van ruim 4 procent wordt in 2021 ruimschoots goedgemaakt met een geschatte groei van maar liefst 8 procent. Mede doordat veel ondernemingen in de industrie en de handel hun voorraden proberen aan te vullen heeft de transportsector het momenteel drukker dan ooit. De op zondag 19 december begonnen harde lockdown leidt tot een sterke stijging van online bestelde producten, waardoor ook de vraag naar [pakketbezorging](#) sterk toeneemt. Veel ondernemers kunnen daardoor momenteel hun tarieven verhogen.

Het komende jaar neemt de enorme druk op logistieke ketens naar verwachting langzaam af, waardoor ondernemers de aandacht kunnen richten op de nodige verduurzaming. Dankzij de snelle groei van de economie verwacht ABN AMRO toch nog een groei van de sector van 3,0 procent in 2022. Met name de binnenvaart en het goederenwegvervoer profiteren van de verwachte groei van de bouwproductie.

Personeelstekort

De voornaamste belemmering voor verdere groei is het tekort aan arbeidskrachten: ruim een op de drie transportondernemingen wordt daardoor belemmerd in de bedrijfsvoering. In gesprekken met onze zakelijke klanten horen we telkens dat het nog nooit zo moeilijk is geweest voldoende personeel te vinden. Met name het tekort aan vrachtwagenchauffeurs is nijpend, zoals we in juli al [constateerden](#). Inmiddels bevestigen de cijfers dat het tekort groter is dan ooit. Zoals verwacht is het chauffeurstekort ook nog eens verder toegenomen. Inmiddels zijn er circa 10.000 openstaande vacatures en kampt ruim de helft van de ondernemers in het goederenwegvervoer met een tekort aan arbeidskrachten. Het lijkt erop dat met het economisch herstel het structurele tekort aan arbeidskrachten van voor de pandemie in volle hevigheid is teruggekeerd. Het aantrekken en vasthouden van goed personeel is de komende jaren dus van groot belang. De krapte op de arbeidsmarkt leidt ook tot stijgende loonkosten, die ondernemers zullen moeten doorberekenen.

Wereldhandel beduidend hoger dan voor de pandemie; historisch personeelstekort in goederenvervoer over de weg

Bron: CPB, CBS

Rustiger vaarwater

De sterke ontregeling van toeleveringsketens en de enorme vraag naar goederen hebben geleid tot recordtarieven in de zeevaart. Ondernemingen die goederen laten verschepen, ook wel verladers genoemd, klagen steen en been over de grote vertragingen in de levering en de bizarre tarieven en dito winsten van de reders. Verladers willen graag snel hun lading verschepen, zeker omdat er tekorten zijn aan allerlei grondstoffen, materialen en producten. De capaciteit van de containervaart is echter beperkt. Dit leidt ertoe dat verladers tegen elkaar opbieden om zo snel mogelijk een felbegeerde plek op een containerschip te bemachtigen. De containermarkt speelt een grote rol in de wereldhandel en in de wereldeconomie. Volgens een rapport van de United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) kunnen de hoge containertarieven in 2022 leiden tot een stijging van 1,5 procent van de wereldwijde consumentenprijzen.

In de markt klinken geluiden dat de recordhoge containertarieven het 'nieuwe normaal' zouden zijn. Die kans is echter klein, aangezien de tarieven vooral worden opgestuwd door tijdelijke factoren. Allereerst is de balans tussen vraag en aanbod verstoord doordat de vraag naar goederenvervoer sterk is toegenomen. Dit komt onder andere doordat ondernemingen na de schok aan het begin van de coronacrisis hun voorraden weer moeten opbouwen. Ook geven consumenten veel meer geld uit aan goederen. Vanwege het coronavirus besteden consumenten minder aan horeca, evenementen en reizen en bestellen ze massaal spullen online. De omikron-variant lijkt roet in het eten te gooien, maar naar verwachting gaat de pandemie ooit voorbij, waardoor de vraag naar goederenvervoer kan normaliseren. Een andere tijdelijke factor is de sterke ontregeling van toeleveringsketens door lockdowns in fabrieken en haventerminals in met name Azië. Ook deze versturende factor speelt nog een grote rol. Zo besloot de laatste weken China in diverse miljoenensteden tot gedwongen sluitingen van fabrieken. Ook zouden eventuele renteverhogingen door centrale banken kunnen leiden tot een afvlakking van de mondiale economische groei, waardoor ook de groei van de wereldhandel en de vraag naar containervervoer kunnen afvlakken. Op korte termijn worden toeleveringsketens dus voortdurend ontregeld, maar daarna, misschien al in de loop van 2022, kan de containermarkt in rustiger vaarwater komen, waardoor de tarieven kunnen dalen.

Duurzaamheid

Investerings in duurzaamheid worden de komende jaren aantrekkelijker dankzij nieuw overheidsbeleid. De coalitie trekt de komende jaren veel geld uit voor de transportsector. Vanaf 1 juni kunnen ondernemers tot 40 procent van de meerkosten van een elektrische vrachtwagen [vergoed krijgen](#). De subsidie komt bovenop de Milieu-investeringsaftrek (MIA), die in 2022 stijgt, waardoor investeringen in bijvoorbeeld elektrische vrachtwagens ook fiscaal nog aantrekkelijker worden. Ook voor infrastructuur trekt de coalitie de portemonnee. Zo wordt de aanleg van laadinfrastructuur versneld en komt er structureel 1,25 miljard euro beschikbaar voor het wegwerken van achterstallig onderhoud aan wegen, spoor, bruggen en vaarwegen.

Food

Nadia Menkveld, Sectoreconoom Agrifood nadia.menkveld@nl.abnamro.com

De totale productie van voedingsmiddelen neemt in 2022 naar verwachting met 1 procent toe. De totale volumes van de voedingsmiddelenindustrie worden minimaal beïnvloed door de lockdownmaatregelen. Dit komt doordat er een verschuiving van aankopen plaatsvindt van out-of-home kanalen, zoals restaurants, naar supermarkten. Wel tekenen zich op bedrijfs- en productniveau grote verschillen af. Leveranciers die zich concentreren op restaurants of drankenproducenten worden bijvoorbeeld hard getroffen door de lockdown en het advies om een maximaal aantal mensen thuis te ontvangen. Minder etentjes of feestjes in horeca of in eigen huis hebben namelijk negatieve gevolgen voor de drankafname. Hoewel de coronamaatregelen zeker gevolgen hebben op de bedrijven in de foodsector zal 2022 vooral in het teken staan van hogere kosten voor groothandelaren en fabrikanten in de food.

Hogere kosten

Op verschillende vlakken heeft de foodsector al te maken met hogere kosten. Allereerst zijn de energieprijzen flink toegenomen. Zowel de gas- als elektriciteitsprijzen zijn hoog en normaliseren naar verwachting pas na 2023. De

voedingsmiddelenindustrie maakt voor verwarming, koeling en verwerking gebruik van zowel gas, als elektriciteit. Dit zorgt voor hogere kosten.

Ten tweede zijn de grondstofkosten gestegen. De wereldwijde voedselprijsindex van de agrarische organisatie van de Verenigde Naties (FAO) lag in november 29 procent boven het niveau van november vorig jaar. Ten opzichte van vorig jaar zijn veel producten, zoals granen, zuivel, plantaardige oliën en suiker duurder geworden. Ook de gemiddelde prijs van vlees ligt hoger ten opzichte van vorig jaar, hoewel de wereldwijde vleesprijzen maand op maand wel aan het dalen zijn. Een belangrijke oorzaak van deze hogere voedselprijzen zijn containertekorten en daarmee samenhangende vertragingen in leveringen, en sterk toegenomen vraag.

Tot slot zijn ook de verpakkingskosten flink hoger. De foodsector maakt gebruik van glazen, kartonnen, metalen en plastic verpakkingen. De schaarste van grondstoffen als hout, ijzererts en olie en een hogere vraag naar verpakkingen zorgt voor een flinke toename van de tarieven voor verpakkingsmateriaal. Zo lag de prijs van kunststofverpakkingen in oktober dit jaar zo'n 14 procent hoger dan in dezelfde periode vorig jaar. De prijs van papier en karton lag zelfs meer dan 40 procent boven de prijs van oktober vorig jaar en houten verpakkingsmiddelen zijn zelfs meer dan 70 procent in prijs gestegen.

Hogere afzetprijzen

Een deel van de kosten zal tot in 2023 hoog blijven. Dat betekent dat de foodsector de kosten moet doorberekenen aan afnemers waardoor de afzetprijzen toenemen. Dit lukt echter maar ten dele, zodat de marges onder druk komen te staan. De vraag is of de schaarste ook leidt tot lagere productievolumes. Veel is afhankelijk van hoe lang de tekorten aanhouden en hoe groot de rek in de keten is.

Belasting op suiker omhoog op groente omlaag

In het coalitieakkoord wordt de intentie uitgesproken om de belasting op suikerhoudende dranken te verhogen en op termijn een suikertaks in te voeren. In het kader van het Preventie-akkoord wordt al lang gesproken over een suikertaks. In veel andere landen bestaat zo'n belasting al. Zo heeft het Verenigd Koninkrijk al een aantal jaar een taks op verschillende suikerhoudende producten. Uit verschillende publicaties blijkt dat hierdoor de verkoop van het aantal gram suiker per 100 gram voedsel of drank is afgenomen. Het grootste deel van deze afname is niet te wijten aan een lagere verkoop van de producten, maar aan een suikerreductie in het product zelf door de producenten.

Aan het einde van 2021 stemden de ministers van financiën van de Europese lidstaten voor een verlaging naar nul van het btw-tarief op groente en fruit. De implementatie hiervan in Nederland staat nu ook in het coalitieakkoord. Het CBS berekende dat de afgelopen tien jaar de prijzen van gezondere voedingsmiddelen met gemiddeld 21 procent zijn gestegen, terwijl de prijzen van ongezondere producten met 'slechts' 15 procent opliepen. Met een suikertaks en het nultarief op groente en fruit komt daar verandering in. In hoeverre een prijsverandering op de uiteindelijke consumptie wordt ingeschat via de zogenoemde prijselasticiteit. Volgens het Voedingscentrum ligt de prijselasticiteit van frisdranken tussen de -0,9 en -1,3. Dat betekent dat een prijsstijging van 1 procent in dit geval een vergelijkbare daling in de vraag tot gevolg heeft. De prijselasticiteit van groente en fruit ligt op ongeveer -0,5. Deze relatief lage prijselasticiteit betekent dat de prijsverlaging in dit geval vrij fors moet zijn om een positief effect te hebben.

Agrarisch

Nadia Menkveld, Sectoreconoom Agrifood nadia.menkveld@nl.abnamro.com

De productievolumes in de agrarische sector staan onder druk. ABN AMRO verwacht een afname van 1,5 procent. Heel veel verschillende factoren, zoals de hogere energieprijzen, de hogere voerkosten, gestegen kunstmestprijzen, toegenomen duurzaamheidseisen en de stikstofdiscussie, invloed op de ondernemers in de agrarische sector.

Energie

De hogere energieprijzen zorgen voor problemen bij glastuinders. Deze ondernemers zijn voor de verwarming van hun kassen grotendeels afhankelijk van aardgas. Nu de prijzen zo hoog zijn, zorgt dat bij sommige tuinders voor problemen. Uit een [analyse van ABN AMRO](#) blijkt dat naar verwachting circa 10 procent van de glastuinbouwers de komende maanden bij de bank aankloppen vanwege een liquiditeitstekort. Voor het merendeel van de glastuinders is dat voorlopig dus niet nodig. Dit komt doordat zij hun energiecontracten langdurig hebben vastgezet, voldoende buffers hebben opgebouwd of geïnvesteerd hebben in duurzame oplossingen. Zodra de winter achter de rug is, zullen de energie- en elektriciteitsprijzen naar verwachting dalen, maar normalisering vindt naar verwachting pas na 2023 plaats. Gebeurt dit niet, dan komen meer bedrijven in de problemen.

De hoge energieprijzen, het tekort aan arbeid en de gestegen kunstmestprijzen hebben tot gevolg dat glastuinders kijken naar strategieën om de inzet van energie, arbeid of kunstmest te verlagen. Dit kan door kassen deels leeg te laten, later te zaaien, minder te belichten of minder CO₂ in de kas te laten. Deze strategieën leiden er allemaal toe dat de productievolumes dalen en de prijzen van groenten en bloemen stijgen.

Voer

Voor de veehouderij zijn de hogere voerkosten een punt van zorg. Gestegen grondstofprijzen en schaarste van specifieke ingrediënten als Lysine zorgen voor duurder veevoer. Met name bij de varkenshouderij zorgt dit voor problemen. Dat komt omdat de varkensprijzen flink zijn gedaald waardoor het inkomen van de varkenshouders onder druk staat. De lagere varkensprijzen zijn het gevolg van verminderde vraag uit China en overaanbod in de Europese Unie (EU). Daarnaast werpt de steeds verder oprukkende Afrikaanse Varkenspest (AVP) in Duitsland een schaduw over de varkenshouderij. De uitbraak van AVP zorgt ervoor dat Duitsland, een belangrijke afzetmarkt voor Nederlandse biggen, met exportbeperkingen te maken krijgt. Voor 2022 is nog veel onzeker, maar de kans is groot dat de komende jaren de varkensstapel in de gehele EU – ook Nederland – kleiner wordt en dat in deze branche de productievolumes dalen. Hoewel ook de melkveehouders met hogere voerkosten te maken hebben, is de situatie in deze sector minder schrijnend omdat de prijzen voor zuivel juist zijn gestegen en op een goed niveau liggen.

Duurzaamheid

In het coalitieakkoord trekt het nieuwe kabinet 60 miljard euro uit voor het oplossen van de stikstofcrisis en het verduurzamen van Nederland. Voor de landbouw-transitie is 25 miljard euro beschikbaar. Hiermee wordt een langjarige en integrale aanpak van stikstof, waterkwaliteit, bodem, klimaat en biodiversiteit beoogd. Een concreet stikstofplan ligt er nog niet, maar voor nu lijkt de oplossing in een combinatie van extensivering en technologie te worden gezocht. De opgave om verder te verduurzamen zorgt voor hogere kosten. Tel daar de hogere energie- en arbeidskosten en de relatief lage afzetprijzen bij op en het is duidelijk dat de landbouwsector het niet alleen kan. In het coalitieakkoord is daarom ook een streven om de positie van de boer in de keten te versterken.

Zakelijke Dienstverlening

Sonny Duijn, Sectoreconoom Thema's sonny.duijn@nl.abnamro.com

De zakelijke dienstverlening wist in 2021 weer te groeien, na de forse klap in het voorafgaande jaar. Voor volgend jaar verwacht ABN AMRO een groei van 4 procent, ondersteund door de economische omstandigheden. De onzekerheid rondom de ontwikkeling van de omikron-variant is daarbij vooral relevant voor branches die bij het uitbreken van de pandemie al hard geraakt werden.

Accountants en advocaten

Een deel van de sector kon de coronacrisis echter relatief gemakkelijk opvangen en verkeert dan ook minder in onzekerheid. Zo wist de branche voor managementadviesbureaus 2020 relatief goed te doorstaan, waarbij ze konden profiteren van aanhoudende vraag vanuit de overheid naar hun diensten.

De rechtskundige dienstverlening wist in 2020 zelfs te groeien, ondanks de stagnatie van fusie- en overnameactiviteiten in de eerste maanden nadat het coronavirus Nederland in de greep kreeg. Dit kon in dat jaar deels worden ondervangen met meer aan coronagerelateerd advieswerk, bijvoorbeeld rondom arbeidsrecht, privacyrecht en faillissementsrecht. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de rechten van thuiswerkend personeel.

Later profiteert de advocatuur van het alsnog snelgroeiende aantal fusies en overnames, die in de eerste drie kwartalen van 2021 volgens gegevens van het CBS met zo'n 19 procent toenamen ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Volgend jaar kunnen de plannen van het kabinet om de toegang tot rechtsbijstand voor personen en bedrijven te versterken mogelijk gunstig uitpakken voor een deel van de branche. Zo worden de griffierechten met 25 procent verlaagd en de sociale advocatuur versterkt.

Ook accountants toonden zich relatief bestendig tegen de economische klap van het virus. Het controleren en samenstellen van jaarrekeningen ging immers gewoon door. En de aanvragen die bedrijven moesten doen om in aanmerking te komen voor overheidssteun, leidden tot behoefte aan extra advies om dit op een correcte manier te laten verlopen. Directeur Stephanie Hottenhuis van KPMG vertelde vorige week [in het Financieele Dagblad](#) dat de accountant en adviseur heeft geprofiteerd van de aantrekkende markt voor fusies en overnames, en dat bedrijven hulp vroegen bij digitalisering.

De komende jaren zou deze sector bijvoorbeeld kunnen profiteren van de [maatschappelijke rapportageverplichtingen](#) aan een groter aantal bedrijven, volgens de CSRD-richtlijn van de EU. Rapportages over milieuvuiling, mensenrechten en diversiteit moeten daarbij getoetst worden door accountants, en levert hen dus ook werk op.

Uitzendbranche

Echter, voor een ander deel van de sector is de gevoeligheid voor het oplaaien van de crisis groter. In 2020 was te zien dat een opleving van het virus, de sluiting van sommige sectoren en voorzichtigheid bij bedrijven, flinke invloed kan hebben op uitzendbedrijven. Dat het aantal vacatures op Werk.nl vorige maand daalde, is mogelijk een voorzichtig signaal van hernieuwde onzekerheid bij bedrijven.

Los van deze onzekerheid kan deze branche fors profiteren van een gunstiger economisch klimaat. In de eerste drie kwartalen van 2021 lag de omzet van uitzendbureaus en arbeidsbemiddelaars na een stijging van zo'n 10 procent al ongeveer op de omzetriveaus van voor de coronacrisis. De vraag naar personeel nam in 2021 vanuit verschillende sectoren toe, en daarmee ook het aantal uitzenduren, zo blijkt uit gegevens van brancheorganisatie ABU. Ook voor volgend jaar verwacht ABN AMRO groei voor deze branche, maar de bestaande onzekerheid vormt daarbij een belangrijke kanttekening.

Groei van vraag naar personeel gunstig voor uitzenders

Bron: CBS

De groeipotentie wordt echter beperkt door de bestaande personeelstekorten. Tot op zekere hoogte kunnen personeelstekorten gunstig zijn voor de branche, omdat bedrijven dan meer externe krachten willen inhuren, maar uit de conjunctuurenquête van het CBS blijkt dat de uitzenders zelf ook grote moeite hebben om aan personeel te komen. Sterker nog: aan het begin van het vierde kwartaal gaf 76,5 procent van de bedrijven in de uitzendbranche aan het tekort aan personeel als belemmering in de bedrijfsvoering te zien. Ook voor andere branches binnen de zakelijke dienstverlening, zoals schoonmaakbedrijven, beveiligings- en opsporingsdiensten en managementadviesbureaus, is het moeilijk om aan personeel te komen. Dit beperkt ook voor deze subsectoren de groeimogelijkheden.

Tekort aan personeel worsteling voor veel branches

Bron: CBS

Technologie, Media en Telecom

Sonny Duijn, Sectoreconoom Thema's sonny.duijn@nl.abnamro.com

Voor de sector technologie, media en telecom verwacht ABN AMRO een groei van 4,5 procent in 2022, geholpen door de economische omstandigheden en de voortzetting van de digitalisering. Niettemin zijn verschillen tussen de branches groot en gaat de groei gepaard met onzekerheden.

Onzekerheid

Zo is de onzekerheid over de virusontwikkeling extra groot voor branches die bij aanvang van de pandemie in 2020 relatief hard geraakt werden: contentproducenten, het reclamewezen, de grafische industrie en uitgeverijen. Ook voor deze branches verwacht ABN AMRO groei in 2022, maar de onzekerheid rondom het omikron-virus vereist dat een belangrijke slag om de arm moet worden gehouden.

Deze branches worden namelijk geraakt als het bedrijfsleven kritischer naar de reclamebudgetten gaat kijken en campagnes uitstelt. Reclamebureaus worden dan minder vaak ingeschakeld en de advertentie-inkomsten van uitgeverijen dalen. Daarnaast is voor een aantal bedrijven sprake van een doorloopeffect van restricties uit andere sectoren. Wanneer scholen en horeca gesloten zijn en evenementen niet plaatsvinden, is minder drukwerk nodig en raakt dit het orderboek van drukkerijen.

Aan de andere kant bleken de IT-branche en de telecombranche relatief meer virusbestendig. De omzet van de IT-branche lag in de eerste drie kwartalen van 2021 zelfs ruim 8 procent hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. De verdere digitalisering van de samenleving hielp daarbij. Zo heeft thuiswerken een grote vlucht genomen en kreeg het onlinewinkelen een impuls. Internetknooppunt AMS-IX (Amsterdam Internet Exchange) rapporteerde een stijging van het internetverkeer met 35 procent in 2020 en gaf het eerder dit jaar aan dat dit patroon door heeft gezet. Ook voor volgend jaar verwacht ABN AMRO ruime groei voor de IT-sector, ondersteund door de economische omstandigheden en de verdere digitalisering.

Bovendien blijkt de crisis de branche de kans te bieden om meer klanten aan internetdiensten te binden, en is het belang van cybersecurity nog eens onderstreept. In het coalitieakkoord meldt het aanstaande kabinet om hierop de komende jaren ook in te zetten.

Verwachtingen

Dat betekent echter niet dat deze branches immuun zijn voor het virus. Als bedrijven voorzichtiger worden, kan het zijn dat ze abonnementen van internetdiensten opzeggen. Dit kan onder meer Software-as-a-Service-bedrijven treffen en groevertraging teweegbrengen, zoals in 2020 ook het geval was. Al wordt, zodra de beperkingen opgeheven worden, soms juist extra geïnvesteerd om versneld te groeien.

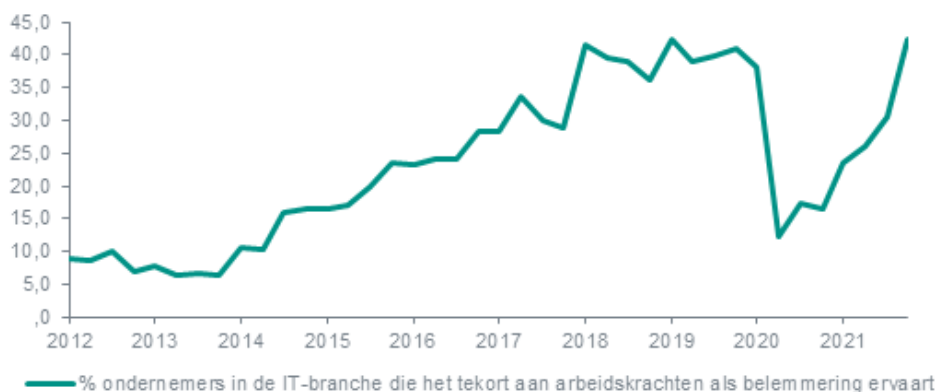
Daarnaast hebben bedrijven in de IT-sector andere uitdagingen. Neem datacenters, die onderwerp zijn van maatschappelijke reuring, zoals de discussie aantoont rondom de komst van een datacenter van Meta, het moederbedrijf van Facebook. Sterker: volgens het aanstaande kabinet leggen de grote datacenters een "onevenredig groot beslag op

de beschikbare duurzame energie in verhouding tot de maatschappelijke en/of economische meerwaarde”, zo is te lezen in het coalitieakkoord. Deze kritische houding kan het voor grote technologiebedrijven moeilijker maken om een vergunning te krijgen. Eigenaren van kleinere datacenters hebben andere zorgen: de gestegen energieprijzen leiden tot hogere kosten.

Personeelstekorten

Bovendien zijn personeelstekorten een groeiremmer voor de IT-sector. Zo moeten programmeurs en ontwikkelaars van IT-systemen met een lampje worden gezocht. In de conjunctuurenquête van het CBS van het begin van het vierde kwartaal van 2021 gaf maar liefst 42,5 procent van de bedrijven in de IT-sector aan het tekort aan arbeidskrachten als belemmering te zien. Dat is zelfs voor deze sector, waar dit thema al jarenlang aan de orde van de dag is, een hoog percentage.

Personeelstekorten belemmering voor IT-branche

Bron: CBS

Sommige bedrijven gaan deze tekorten te lijf door ontwikkelcentra in het buitenland te openen, zodat ze personeel op afstand in dienst kunnen nemen. Het digitale karakter van de branche maakt het wat makkelijker om op internationale schaal personeel te werven. Zo maakte het Chinese technologiebedrijf Tencent onlangs bekend een filiaal als game-uitgever te beginnen in Nederland waarbij wordt gesteld dat personeel [van over de hele wereld](#) er op afstand voor mag komen werken.

Bouw

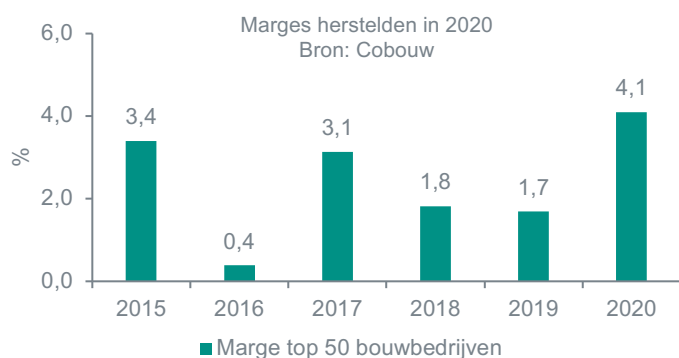
Madeline Buijs, Sectoreconoom Bouw & Vastgoed

De coronacrisis heeft nauwelijks direct effect op de bouwsector. De verwachting is dan ook dat de snelle verspreiding van de nieuwe coronavariant omikron weinig gevolgen heeft voor de bouwsector. De vraag naar bouwprojecten is groot, waardoor de bouwsector naar verwachting in 2022 met 2,5 procent groeit en in 2023 met 4 procent. Wel kampt de bouwsector met de indirecte effecten van het stilvallen van de wereldeconomie tijdens de uitbraak van het coronavirus

en het vervolgens razendsnel opstarten, wat zorgt voor sterk stijgende grondstofprijzen. Zo zijn de invoerprijzen van geschaafd en gezaagd hout in de eerste tien maanden van 2021 met 37 procent gestegen in vergelijking met een jaar eerder en die van platte gewalste producten van staal met 50 procent. Vooral snog lukt het producenten van deze materialen om de hogere prijzen door te berekenen aan hun klanten.

Margedruk

Dit heeft gevolgen voor bouwbedrijven, want hun materiaalkosten gaan omhoog. Zo stegen de materiaalkosten voor nieuwe woningen in oktober met 12,6 procent in vergelijking met een jaar eerder. Steeds meer bouwprojecten ondervinden hiervan hinder. Zo gaat de bouw van het nieuwe Feyenoord-stadion niet door en wordt het nieuwe Stadstheater in Arnhem een stuk soberder. Hierdoor worden woningen, gebouwen en infrastructuur duurder en kunnen de marges van bouwbedrijven onder druk komen te staan. In 2020 behaalden de grootste vijftig bouwers nog een marge – het bedrijfsresultaat gedeeld door de totale bedrijfsopbrengsten – van gemiddeld 4,1 procent, maar de verwachting is dat dit in 2021 niet wordt gehaald. In 2018 en 2019 waren de bouwkosten ook hoog, toen door hoge personeelskosten. De marges van de vijftig grootste bouwbedrijven lagen toen rond de 1,8 procent.

Duurzaamheidsambities

Afgezien van financiële consequenties, kunnen de hoge grondstofprijzen een extra rem zetten op de duurzaamheidsambities. Kantoren moeten in 2023 minimaal energielabel C hebben en ook veel woningen moeten nog worden verduurzaamd. Nu de gas- en elektriciteitsprijzen een stuk hoger liggen dan vorig jaar, worden steeds meer mensen zich bewust van de energiezuinigheid van hun woning. Hierdoor neemt de vraag naar verduurzaming nog verder toe. Installateurs spelen hier een belangrijke rol in, maar ook zij hebben te maken met prijsstijgingen van materialen die zij gebruiken, zoals leidingen, kabels en zonnepanelen. Door de hoge vraag kunnen installateurs de hogere prijzen grotendeels aan hun klanten doorberekenen waardoor hun omzet naar verwachting in 2022 en 2023 flink groeit.

Stikstofspook

De hoge prijzen zijn niet het enige probleem van de bouwsector. De stikstofproblematiek is voor de grond- weg en waterbouw (gww) nog niet opgelost, al zijn de maatregelen die worden genomen in het regeerakkoord hoopvol. Deze zullen echter pas over een aantal jaar effect hebben. Veel grote projecten lopen vertraging op, zoals de A15/A12 bij Arnhem en de A12/A27 bij Utrecht. De rijksoverheid probeert het onderhoud van wegen en andere infrastructuur zo goed mogelijk door te laten gaan. Tijdens Prinsjesdag werd bekend dat vanaf volgend jaar 3,6 miljard euro extra naar onderhoud gaat. Ook in het regeerakkoord wordt meer geld voor onderhoud vrijgemaakt. De vooruitzichten voor de gww-sector blijven ongunstig.

Vastgoed

Madeline Buijs, Sectoreconoom Bouw & Vastgoed

De vooruitzichten voor de vastgoedsector zijn gunstig. De sector ontkomt niet aan de gevolgen van de coronacrisis, maar de lage werkloosheid maakt veel goed. Dit zorgt voor betere vooruitzichten voor de vraag naar kantoren en woningen. Naar verwachting stijgt de waarde van het totale Nederlandse vastgoed zowel in 2022 als in 2023 met 2,5 procent.

Klein

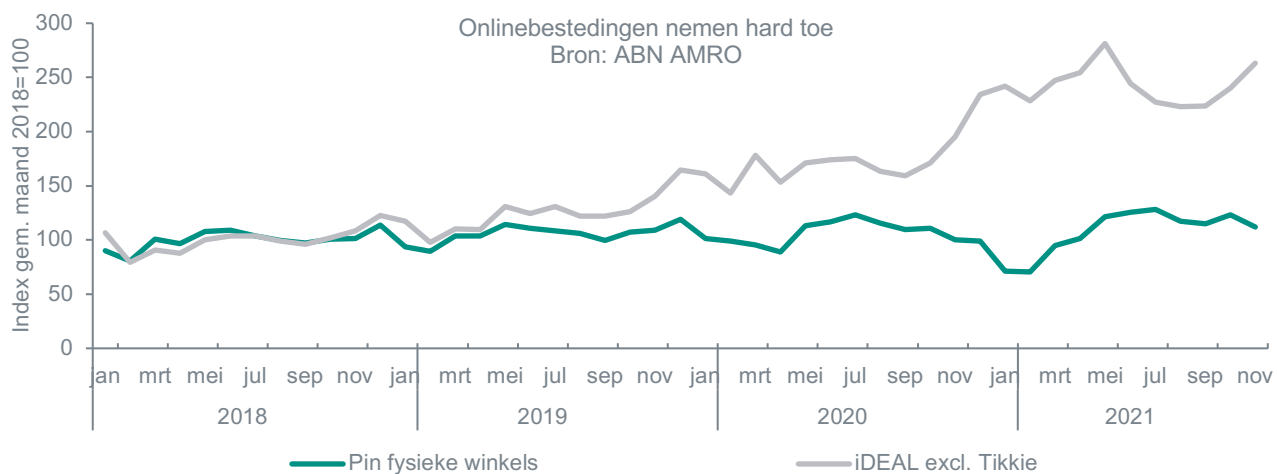
Vooraf kleine bedrijven met maximaal 10 werknemers zoeken met man en macht naar personeel. In het derde kwartaal van 2021 bedroeg de vacaturegraad – het aantal vacatures per 1.000 banen – voor alle bedrijven 43, terwijl die voor kleine bedrijven 57 was. Dit is het hoogste aantal sinds de meting in 1997 begon. Kleinere kantoren blijven daardoor naar verwachting in trek, terwijl de meeste druk op de grotere kantoorlocaties zal komen. Wel blijft er onzekerheid over de mate van thuiswerken in de toekomst en de gevolgen daarvan op het kantorenvastgoed.

Tekort

De minder hard oplopende werkloosheid zorgt er daarnaast voor dat de waarde van huurwoningen harder zal stijgen. Dit komt bovenop het feit dat het aanbod van huurwoningen door verschillende overheidsmaatregelen naar verwachting niet verder zal toenemen. Minder aanbod bij een hoge vraag zorgt voor stijgende prijzen. Vooral de opkoopbescherming die verschillende gemeenten willen invoeren, heeft tot gevolg dat de voorraad huurwoningen niet verder toeneemt. Uit onderzoek van [De Volkskrant](#) blijkt dat zelfs 130 gemeenten in Nederland onderzoeken of ze een vorm van opkoopbescherming gaan invoeren. Dit gebeurt dus zeker niet alleen in de grote steden. Kleinere gemeenten in de buurt van de grote steden zijn bang dat beleggers uitwijken naar hun gemeente en willen daarom ook een opkoopbescherming invoeren. Dit zal naar verwachting het aanbod van huurwoningen beperken en de waarde in zowel de grote steden als de kleinere plaatsen opdrijven.

Profiteren

De gunstige vooruitzichten voor de Nederlandse economie slaan ook het logistieke vastgoed niet over. Dit type vastgoed profiteerde sinds het uitbreken van de coronacrisis van de sterk gestegen onlineverkoop op het moment dat de fysieke winkels werden gesloten. In de eerste elf maanden van 2021 namen de onlinebestedingen met 45 procent toe in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar, terwijl pintransacties in de winkels met slechts 0,6 procent toenamen.

Keerzijde

De keerzijde van de groei van de onlinebestedingen is te zien in het winkelvastgoed. Dat staat – afgezien van het supermarkt vastgoed - al langer onder druk door de sterke toename van onlineaankopen, maar sinds het uitbreken van de coronacrisis zijn de problemen alleen maar gegroeid. De waarde van het winkelvastgoed daalde in de eerste drie kwartalen van 2021 met 7,4 procent in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar. Deze krimp volgde op een krimp van 5,7 procent in 2020. Naar verwachting wordt 2021 het derde opeenvolgende jaar van krimp worden. De noodzaak om door middel van transformaties winkels een andere bestemming te geven wordt alleen maar groter.

Healthcare

David Bolscher, Sectoranalist Healthcare, Transport & Logistiek david.bolscher@nl.abnamro.com

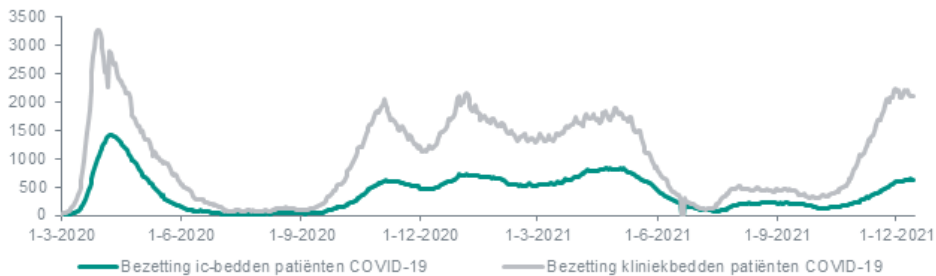
De zorgsector kent een sterk herstel, waarbij de werkdruk en onzekerheid hoog blijven als gevolg van het coronavirus, het personeelstekort en de inhaalzorg. De opkomst van het coronavirus verstoortte in 2020 de gehele zorgsector, waardoor het volume met 4,7 procent daalde. Met name in het tweede kwartaal werd de reguliere zorg flink afgeschaald. De zorgsector houdt er rekening mee dat het coronavirus blijft bestaan. In het [coalitieakkoord](#) is meer dan een miljard euro uitgetrokken om de pandemische paraatheid te vergroten, onder andere met het instellen van zorgreserves en het verhogen van de ic-capaciteit. Hierdoor kan de reguliere zorg beter doorgang vinden tijdens een nieuwe coronagolf.

Na de forse krimp in 2020 verwacht ABN AMRO dat het volume van de zorgsector in 2021 weer herstelt met een groei van 6 procent. De sector is in staat meer zorg te verlenen ondanks de onvoorspelbaarheid van het virus. Een deel van de uitgestelde zorg is ingehaald, er zijn minder operaties uitgesteld in ziekenhuizen en de verpleeghuizen stromen geleidelijk weer vol. Meer mensen maken weer gebruik van de eerstelijnszorg zoals de huisarts, tandarts en fysiotherapeut. Ook volgend jaar moet er nog zorg worden ingehaald en blijft de reguliere zorgvraag toenemen. Dit leidt tot een groei van 4,5 procent in 2022.

Inhaalzorg

Ziekenhuizen hebben in 2020 veel operaties moeten uitstellen zodat coronapatiënten met ernstige klachten op de intensive care (ic) terecht konden. Dit leidde tot een sterke krimp van de ziekenhuiszorg. Hoewel dit jaar al een deel van de uitgestelde zorg is ingehaald, is veel inhaalzorg verschoven naar volgend jaar door de opleving van het coronavirus in het najaar. De Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) schat het aantal in te halen operaties op 12 tot 14 procent van het normale jaarlijkse aantal operaties.

Bezetting door COVID-19-patiënten vershuift inhaal planbare zorg naar 2022

Bron: Landelijk Coördinatiecentrum Patiënten Spreiding (LCPS)

Door de inhaalzorg blijft de druk op ziekenhuizen hoog op het moment dat het aantal coronabesmettingen weer daalt. Het is maar de vraag of alle uitgestelde operaties volgend jaar kunnen worden ingehaald. Het personeelstekort is tijdens de coronacrisis namelijk flink toegenomen. Openstaande vacatures kunnen niet worden gevuld en het ziekteverzuim staat op een recordhoogte. Met name aan verpleegkundigen is een tekort.

Verpleeghuizen

Jarenlang zaten de verpleeghuizen vol. Wanneer een kamer vrijkwam, was die in een paar dagen weer bezet. De coronacrisis heeft hier verandering in gebracht. De bezettingsgraad van verpleeghuizen daalde met zo'n 5 procent. Bezoekersrestricties en corona-uitbraken schrokken mensen af. Kwetsbare ouderen bleven langer thuis wonen, terwijl kamers in verpleeghuizen sneller vrijkwamen door oversterfte. Sinds de bewoners en het personeel van verpleeghuizen begin 2021 werden gevaccineerd, neemt de bezettingsgraad weer gestaag toe. Toch blijft de bezettingsgraad net onder het niveau van voor de coronacrisis hangen. Dit komt deels doordat het aantal besmettingen weer is opgelopen, en deels door het personeelstekort en hoge ziekteverzuim in verpleeghuizen.

Toenemende zorgvraag

De uitgaven aan de zorgsector stijgen al jaren fors. De vraag naar zorg wordt steeds groter doordat er meer kwetsbare ouderen zijn en de welvaart toeneemt. Het aanbod groeit door de opkomst van nieuwe technologieën waarmee meer ziektes opgespoord en behandeld kunnen worden. De zorgsector staat voor de uitdaging om de veranderende samenleving van voldoende zorg te voorzien. Uit het [coalitieakkoord](#) blijkt dat de komende jaren meer geïnvesteerd wordt in preventie en passende zorg. Hierdoor verwacht het kabinet op de langere termijn jaarlijks miljarden op zorg te kunnen besparen.

Auteurs

Franka Rolvink Couzy	Hoofd Sector Research	Franka.Rolvink@nl.abnamro.com	0641374109
Madeline Buijs	Sectoreconoom Bouw en Vastgoed	vacature	
Sonny Duijn	Sectoreconoom Thema's	sonny.duijn@nl.abnamro.com	
Nadia Menkveld	Sectoreconoom Agri en Food	Nadia.Menkveld@nl.abnamro.com	
Albert Jan Swart	Sectoreconoom Industrie en Transport & Logistiek	Albert.Jan.Swart@nl.abnamro.com	
Gerarda Westerhuis	Sectoreconoom Retail en Leisure	gerarda.westerhuis@nl.abnamro.com	
David Bolscher	Sectoranalist Healthcare, Transport & Logistiek	david.bolscher@nl.abnamro.com	

Disclaimer

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie. Door de onzekerheid over het verloop van het coronavirus zijn deze verwachtingen met meer onzekerheid omgeven dan gebruikelijk. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd. Het gebruik van tekst of cijfers uit deze publicatie is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Teksten zijn gesloten op 20 december 2021